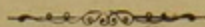

ԳՐԱԿԱՆ ԲԱԺԻՆԸ "ՍԻՈՆ"Ի ՄԷՋ

(ԵՐԵՍՆԱՄԵԱԿԻ ԱՌԻՅՈՎ)

Պերճանքի մը սիրո՞յն, կը տարուիս մտածել, գլխակարգուած են 'Բանաստեղծական և 'Իրական' բաժինները Սիոն 'Կրօնական և Բանասիրական' պաշտօնաթերթին, եթէ ոչ աւելի խորունկ պահանջքէ ծնունդ առած և դէպի արուեստի կալուածներ առաջնորդող պողոտաներ են անոնք։

Պերճանքի գաղափարը անտեղի նկատուելու պարագային, գործնական և 'առևտրական' միտք ունեցող մարդը պիտի փնտռէ պատճառ մը որ ամէն հրատարակիչի մօտ կը գտնենք իբրև գլխաւոր մտահոգութիւն — 'ինչպէ՞ս ծախել և սպառել մէջտեղ դրուած ապրանքը, արտադրութիւնը'։ Սակայն ի՞նչ հարկ այս մտահոգութեան։ Մեր ժողովուրդին մէջ, մեր ընդհանուր մարդահամարին և մասնաւորաբար 'գիրի սպասին', 'գիրքի ճաշակին', 'ընթերցման վայելքին' հաղորդ մարդոց գումարին համեմատաբար, այնքան բազմաթիւ են մարդական, հայրենակցական, կուսակցական, կրթական, ուսանողական, արուեստագիտական և եկեղեցական կազմակերպութիւններ, ընկերակցութիւններ, միութիւններ և հաստատութիւններ, որ մարդ 'գլխու պտոյտ կ'ունենայ'։ Տակաւին, այդ 'գլխու պտոյտը' սաստկացնելու նախանձաւորութեամբ կարծես, իւրաքանչիւր խմբակ և հաստատութիւն իր պատշոյնաբերքը ունի։ Եւ այս բերանը կամ բերանախօսը (տարօրինակ բարդութիւն և փոխաբերութիւն) անհրաժեշտութիւն մըն է անհատին համար, ինչպէս նաև հաւաքականութեան։ Այս բերանախօսին հրապարակ հանած ապրանքը սպառելու հոգը վերջին մտահոգութիւնն է նախաձեռնողներուն՝ որոնք նիւթական եկամուտի ակնկալութեամբ չէ որ կը բանան իրենց բերանը։ Այլ ընդհակառակն, նիւթական զոհողութիւն յանձն առնելու գիտակցութեամբ ճամբայ կ'ելլեն յաճախ։

Սիոն պաշտօնաթերթը չէր կրնար բացառութիւն կազմել։ Եւ հետևաբար, ամ-

սական երեսուն և երկու իր էջերէն ոմանց յատկացուիլը գիրի արուեստին, չէր կրնար առաջնորդուիլ բաժանորդներ բազմացնելու, թերթը 'պէսպիսուն' դարձնելու մտահոգութենէ։

Նկատի ունենալով հիմնադիրները պաշտօնաթերթին և Առաջին Համաշխարհային Պատերազմէն յետոյ աստանդական հայութեան մէջ արժարժուող սէրը հանդէպ 'գիրին ու գիրքին', կը համարձակինք մտանալ ընել շարժառիթ մը որ ըլլայ թիւած բուն իսկ բանաստեղծական և գրական ըզձանքէ։ Այսինքն ընդունիլ թէ, յանուն գրականութեան հրատարակուող որևէ թերթի մը առաջադրութեանց նման, Սիոն յուսացած է Հայ Դրականութեան պարտէզին մէջ ածու մը յարդարել, ուր ժամագրուէին հայ վաւերական քերթողներ և գրագէտներ, և ուր նաև քաջալերութիւն գտնէին իրենց քերթողական և գրական տաղանդով խանդավառ նորածաղկ գրիչներ։

Աւելին։ Եղիշէ Պատրիարք Դուրեան, իր Հովհաննէս Սբէկ հատորով, բացած էր վաւերական ակօս մը Հայ Դրականութեան կրօնական քերթողութեան անդամատանին մէջ։ Նուազ կամ բաւարար շնորհով օժտուած ուրիշ հոգևորականներ, նոյն անդամատանին մէջ, իրենց հոգիին քրտինքը փորձեր էին թափել, կանաչելու համար արաբ իրենց հոգեղաշտին և մեր ժողովուրդին մէջ արժարժելու համար սէրը հոգևոր իրողութիւններու, վայելքը Սուրբ -Դրական դրուագներու նորաստեղծ նկարումին, քաջութիւնը՝ ապրելու իբրև քրտնէական հաւատքով խանդավառ հոգիներ, համազօր՝ իրենց հայրերու հաւատարմութեան, անոնց աննկուն կամքին ու նուիրումին։

Հոգեբանական վերլուծումներու հետամուտ միտքեր վեհացման (sublimation) ճիգ մը պիտի փնտռեն այս բոլորին մէջ, քանի որ իրենց համար միակ իրականու-

թիւեր մարմինն է իր ջիւղերով, փափաքնե-
րով, ձգտումներով ու ցանկութիւններով։
Հոգիի կեանքը, ասոր ջիւղերուն և ցանկու-
թիւններուն արդիւնք իրագործումները, ըստ
ինքեան իրականութիւն մը չեն անոնց
համար, այլ պատրուական վեհացումը
մարմինի ջիւղերուն մէջ իրենց աղը հաստա-
տած անդամադիր պահանջներուն, որոնք
կը վերածուին յաւերժացման, սերնդա-
գործման և ստեղծումի ձգտումներուն։ Եւ
հետեւաբար, արուեստագէտներ, հերոսներ,
սուրբեր և 'հոգիի ու մտքի սերնդագործ-
ման' հաւատացողներ կը դառնան անձեր՝
որոնք մարմինը և ասոր բխումները կը
պատմումանեն վեհ զգացումներու, դադա-
փարներու, գործի և կեանքի հանդերձան-
քով։ Այս վարդապետութիւնը սակայն,
որքան ալ իր նախադրեալներուն մէջ ան-
հաստատ և իր վերլուծումներուն մէջ խո-
րաթափանց, ոչինչով կ'արժեզրկէ իրողու-
թիւնը հոգիի գոյութեան, ընթացքը հոգե-
կան աշխարհին և ասոր մէջ իրագործուած
և իրագործելի վեհ ու յաւերժ գեղեցկու-
թեանց։

Սլոնի հիմնադիրներն ու գլխաւոր աշ-
խատակիցները (Դուրեան, Բարգէն և Թու-
ղոմ Արքեպիսկոպոսներ), իրենց կարգին
մտքի ու հոգիի պտուղներու մատուցականեր,
անկասկած որ պիտի առաջնորդուէին հո-
գեկան շարժառիթներէ։ Անոնք պիտի ու-
ղէին համախմբել բանաստեղծ ու գրագէտ
գրիչներ կրօնական գրականութեան մը
հանդիսատարին մէջ, և ապա ուղղել մտքի
աչքերն անոնց՝ որոնք պիտի նուիրուէին
Հայ Եկեղեցւոյ ծառայութեան, ղէպի ազ-
նըական բարձունքը իրենց խէշալին, վե-
հացումով իսկ իրենց տկար մարմիններուն,
հաւատալով որ Ետկարն Աստուծոյ հզօրա-
գոյն է քան զմարդիկ, և յիմարն Աստուծոյ
իմաստնագոյն է քան զիմաստունս աշխար-
հիս այսորիկս։ Այս համոզումը չէր նշանա-
կեր, անշուշտ, անտեսում այն գիտու-
թեանց՝ որոնց նորանոր գիւտերով մարդուն
քաղաքակրթութիւնը կը յառաջդիմէր. և
ոչ ալ արհամարհանք՝ այն բոլոր արդիւնք-
ներուն նկատմամբ որոնցմով մարդկային
ընկերութիւնը կը ջանար ինքզինք կազմա-
կերպել և կատարելագործել։ Եկեղեցին, ի
վերջոյ, աստուածային հիմնադրութեամբ
գործարանաւոր հաստատութիւն մը, մար-

մին մըն է որուն բաղկացուցիչ տարրերը
անխուսափելի տկարութիւններով բեռնա-
ւոր մարդեր են, այս աշխարհէն ընտրուած
և այս աշխարհին մէջ գործելու սահման-
ուած և անոր քաղաքակրթութեան ճակա-
տագիրը լուսաւորելու կանչուած։ Հայ Ժո-
ղովուրդին ճակատագիրը լուսաւորելու տե-
սակէտէն նոյնն է կոչումը Հայ Եկեղեցիին։

Այս գիտակցութեամբ, Դուրեան Եղիշէ
Արքեպիսկոպոս, գլխաւորելով Ս. Յակոբ-
եանց Միաբանութիւնը Երուսաղէմի մէջ,
շարունակեց մնալ ու գործել իբրեւ յաւեր-
ժական ուսուցիչը հոգիի ճշմարտութիւննե-
րուն։ Արմաշէն ու Պոլսէն յետոյ, 1921ին,
բացի սրբատեղեաց հանդիսավայր փառքէն,
Երուսաղէմ գգեցաւ նաև պատմուճանը
կրթութեան, իմացական լոյսի տարածման
սպասարկողի։ Ժառանգաւորաց Վարժարան,
մինչև 1927, իր խաչանիշ թեւերուն մէջ
ամփոփելով մատաղ հոգիներ, անոնց մտքի
ու սրտի խոպան գուղձերուն մէջ ցանց
հունտը 'գիր սիրելուն, լալամ սիրելուն'։
Մէկ տարիէն (1928), կրթական այս ան-
դաստանը կանոնաւորաբար պիտի տար իր
հունձքը հոգեւոր մշակներու։ Ասոնք պիտի
դառնային ոչ միայն 'պահապաններ' սրբա-
զան աւանդներու, այլ նաև 'սպասարկող-
ներ, նուիրեալներ', նոյնքան սրբազան ու
կենդանի լոյսին որ կը տաքցնէ մարդուն
սիրտը, կը խանդավառէ մարդուն միտքը,
կը շարժէ մարդուն կամքը, և մարդը կը
պայծառակերպէ իր էութեան մէջ որպէսզի
ան դառնայ 'անօթ պատուական' աստուա-
ծային ներկայութեան։ Այս էր ճշմարիտ
ըմբռնումը Քրիստոսի աշակերտ կոչուելուն.
մարդկային ընկերութեան 'աղը' դառնալուն.
Քրիստոսի մարմինին, Անոր հաւատքին մէջ
կազմակերպուած անդամներուն, այսինքն
Եկեղեցիին, և ասոր մաս կազմող Հայ
Ազգին, ուսուցանողները, առաջնորդները,
'անձնդիր հովիւները' նկատուելուն։ Հայ
Երուսաղէմը պէտք էր դառնար Հայ Հոգիի
և Հայ Մտքի վառարաններէն մին։

Հայ մտաւորականներ (հոգեւորական և
աշխարհական), 1914ին, սարսափով նայե-
ցան մահուան աչքերուն. և իրենց ստեղ-
ծագործ աւելը առանց արդիւնաւորել կա-
րենալու պտակեցան անապատներու խորը,
ջախջախեցին իրենց գանկը անմարդաբնակ

քարքարուտներու մէջ, և 'արիւնով թաթախուած' ժառանգ մը կտակեցին իրենց չծնած ժառանգորդներուն: Անճիտուած այդ սերունդին մնացորդը սակայն, տարտղնուելով Մերձաւոր Արեւելքի, Եւրոպայի և Ամերիկայի մեծ ոստաններուն մէջ, վերաշինեց տաղաւարը իր հողիին, և կրթութեան խարոյկներ վառեց իր մտքին ձմեռը տաքցնելու համար: Այսպէսով միայն, Հայ Գրականութեան ջահը անշէջ պիտի մնար, դրուելու համար ձեռքերուն մէջ յաջորդական սերունդներու: Հեռաւոր Ամերիկաներէն մինչև Փարիզ, Աթէնք, Գահիրէ, Պէյրութ ... Երուսաղէմ, հայ ժողովուրդը ամենուրեք կրթութեան տուններ հաստատեց, նոյն երազով զօտեպինդ, լոյսի կամարներ նետելու համար մէկէն միւսը և նոյն ոգիին ջերմութեան մէջ խանդավառու համար գոյատեման յոյսը իր զաւակներուն:

Վերոյիշեալ իրողութեանց լոյսին մէջ աւելի կը յստակուի շարժառիթը զոր Սիոն 'կրօնական և բանասիրական' պաշտօնաթիւրթը ունեցած է յատկացնելով յարկաբաժին մը 'բանաստեղծական և գրական' աշխարհներէ եկող հիւրերու:

Արդարեւ, երբ 'թուռն աչքով' մ'իսկ սահնիք Սիոնի երեսնամենի էջերուն մէջէն, այնտեղ ժամադրուած կը գտնենք վաւերական բանաստեղծներ: 1927-1931, Դուրեան Պատրիարք միայն թարգմանութիւններ հրամցուցած է (առաւելապէս Վ. Հիւկոյէն և Ֆրանսական քերթողներէ: Իր այնքան հանրածանօթ Օւական քերթուածին երեւումը 1929 Յուլիսի թիւին մէջ արտատրպում մըն է Թարգմանչաց սուրբերու յիշատակին): Նմանապէս Թորգոմ Եպս. Գուշակեան (Առաջնորդ Եգիպտոսի Հայոց) կրօնական-խորհրդածական իր գրուածքներու կարգին քերթուածներ թարգմանած է Ալֆրէտ Տը Միւսէէ, Սիւլի Բրիւտտէ, Ժան Էքարէ, Լը Բոնթ Տը Լիլէ, Բօլ Վէրլէնէ և այլ քերթողներէ, մասնաւորաբար ընտրելով քերթուածներ՝ ուր Աստուածաշնչական գէմքերու և երևոյթներու, իմաստասիրական և բարոյագիտական խորքի վրայ բանուած գաղափարներու խորհրդապաշտ վերակերտումն է տիրական: Գարեգին Եպս. Տրապիզոնի (Թիւրքիոյ Հայոց աթոռ Սրբազան Պատրիարքը) ունի թարգ-

մանութիւն մը Ռօզմօնտ ժէրարէ — «Ձըկնորս Մարթէնի Աւանդապէսը» — երկրորդ մը Շէլլիի երկարաշունչ, ումանթիք քերթուածներէն, «Արտոյտի մը» ուղղեալ, և «Օրհնութիւնդ, Հայր» վերտառութեամբ քերթուած մը, Եղիշէ Պատրիարք Դուրեանին ձօնուած, ծննդեան եօթանասնամեակին առիթով: Նոյն շրջանին, իրենց բաժինը բերած են, աշխարհական քերթողներէն մեծանունն Վահան Թէքէեան, ինչպէս նաև Արսէն Երկաթ, որ յարատե կանոնաւորութեամբ աշխատակցող մը մնաց Սիոնի, Վ. Մալէգեան, Ակիւլինէ, Լեոն Էսաճանեան:

Առաջին տարիներուն, և մինչև 1933, գրեթէ ոչ մէկ գրական յօդուած տպագրուած է Սիոնի մէջ, արձակ գրականութեան որեւէ մէկ մարզէն առնուած: Իսկ 1932-1939 տարիները կարելի է նկատել երկրորդ շրջան մը, խմբագրապետութեամբ Թորգոմ Պատրիարք Գուշակեանի: Այս շրջանին, գրական բաժինը հետզհետէ ստացած է յստակ և հաստատուն նկարագիր մը, արդարացնելու չափ իր գոյութիւնը պաշտօնաթիւրթին մէջ: Վահան Թէքէեանի և Արսէն Երկաթի երկու կողմերը կուգան շարուիլ Վահէ-Վահան, Հրաչ Բաշարենց, Եգուարդ Գօլանճեան, Ն. Կատար, Ս. Եափուճեան, Ս. Ս. Կիւրճեան և ուրիշներ: Յակոբ Օշական, ինքնատպօրէն գրագէտ և Հայ Գրականութեան ատուշանին քրմօրէն քննադատ միտքը, 1934էն սկսեալ, կը բրգանայ Սիոնի էջերէն: Իր ձեռագրին պէս, տպագրական մանր գիրերով՝ տեղութեան հակընդդէմ, խտացնելու համար տարածութիւնը էջերուն: Թորգոմ պատրիարքի հրաւերով, Ժառանգաւորաց վարժարանին մէջ իրեն կը տրուի Հայ Գրականութեան ամպիրոն: Աւելի ճիշդ է ըսել՝ իր ներկայութեամբն իսկ ինք կը հաստատէ Հայ Գրականութեան ամպիրոնը, մինչև անգամ հողաթափով, զոր իրեն յատկացուած գրասենեակէն ոտքը տնցուցած կը բարձրանար վարժարանի սանդուխներէն: Գիտէր թէ, վարժարանի ուսանողները և վանքի վարդապետները իր խօսքը ինչպէս իր գիրը կը փնտռէին զատարաններու մէջ ու Սիոնի էջերէն: Կարծես ուսուցանելու նոյն սէրէն բռնուած, գիրի կախարդանքին կը յանձնէր իր զգայութիւնները ընտանիքով Երուսաղէմ հաստատուելու առիթով և բացուելով հայ աւանդութեանց շտեմարա-

ներն Այսպէս կ'ունենանք իր գրիչէն շարքը Սաղիմական զգալութիւններու, երբ Պղտիկ են (Նարեկի խորհուրդէն թելագրուած յիշատակներ մանկութենէն, տունէն, ծննդաբերքէն), Հրաբեր, Այն Օրերուն (տրամասութիւն և խորհուրդ Աստուածաշունչի թարգմանութեան 1500 ամեակին մէջէն յայտնուող), երբեմն, Մոռցուած Բաներ, Տիգրան երկուր (այս վերջինները գրական վերլուծումներ և ընդհանրացումներ են): Գրագէտ Բ. Օշականի հետ, Սիոնի էջերուն մէջ իր անունին արժանի տեղը կը գրաւէ իմաստասէր Շահան Պէրպէրեան: Իրմով, գրական նոր սեռ մը կը մշակուի: Իմաստասիրական հարցերու ներկայացումը խորհրդապաշտ ու կրօնական միջնորդի մը մէջէն, ձեռքով իմաստասիրական, էաբանական, իսկ խորքով մարդուն լինելութեան, արդի բանով՝ մարդուն իտէալին հետ կապուած հարցերու վերլուծումը, թափանցումը, և կրօնա-իմաստասիրական ներդաշնակութեան մը մէջ վեր-կառուցումը, վերածակումը, նորաստեղծումը: Այս նիւթերուն մերձեցման և մշակման եղանակը ինքնին ոճ մըն է, առաջին անգամ կիրարկուող Հայ Գրականութեան մէջ, թէև իբրև յղացք այդ եղանակը իրագործուած կը գտնենք Պղտտոնի մօտ, Սոկրատի բերնով, ասոր աշակերտներուն և ընդդիմախօսներուն խօսակցութեան ձաւթով, 'ճշմարտութիւնը գտնելու' իբրև պարզագոյն և ապահովագոյն մեթոտ: Շահան Պէրպէրեանի տրամասութիւններու (սիւլոկ) շարքը Սիոնի մէջ, Գրականութեան իմաստասիրական-գեղապաշտ ոճի կիրարկումով, ընթերցողներու մօքին կը բանար 'անհուն աշխարհ մը' Արուեստի, Գեղեցիկի, Ներշնչումի, Ժամանակի, Պատմութեան, Սովորութիւններու, Ստեղծումի, Ոյտի, Լոյսի, Սիրոյ, Կեանքի, Ներդաշնակութեան՝ ընդմէջ Արուեստը և Կեանքը բաղկացնող Անցեալ, Ներկայ և Ապագայ տարրերուն, ինչպէս ձայներու ներդաշնակութիւնը երաժշտութեան մէջ: Կարդացէք պարզ ու խորունկ և յատկանշականորէն համադրիչ հետեւեալ կոչումները իմացական ու հոգեկան կոչումներուն — Հոգեգալուստ կամ Խորհուրդ Ներշնչման եւ Մխիթարութեան. Ամանոր կամ Խորհուրդ Կեանքին. Սուրբ Ծնունդ կամ Խորհուրդ Նորաստեղծման. Պայծառակեր-

պութիւն կամ Խորհուրդ Գեղեցկութեան. Աւագ Հինգսուրբի կամ Խորհուրդ Իմաստեւ Հաղորդութեան. Խաչվերաց կամ Խորհուրդ Տառապանքի. Երկու ժամանակներ: Թորգոմ Պատրիարք, մինչև նախօրեակը իր մահուան, 1939 Փետր. 10, շաբաթակեց իր թարգմանութիւնները Ֆրանսոյի քերթողներէ և յօրինեց կարգ մը գաղարկի քերթուածներ իր նախընտրած եռադանկ հատածներով: Ասանցմէ վերջինը՝ «Անձինք Նուիրեալք», Սրբոց Յակոբեանց Տան ուսնացումին զիմաց ուրախութեամբ և յոյսով լեցուող բայց թախծօտ սրտի մը մաղթերգն է. —

«Մէ'ր ալ թիւր հասաւ երեսուն եւ եօթի. Աստուած իմ, սիրս ի'նչպէս դէպի Բեզ կը յորդի: Բայց թիւ ի'նչ կ'աւծէ, Տէր, շնորհէ՛ որ որակին Շողայ փայլը մեր մէջ, սրբութեան ջրնջ ոսկին»:

Նոյն ոգիի արտայայտութիւնը կը գրտնենք իր միւս քերթուածներուն մէջ. «Ազօթք Վասն Հայ Եկեղեցւոյ» և «Խօսք Իր Հոգւոյն Հետ» (Խորէն Ա. Կաթողիկոսի և Կիլիկիոյ Աթոռակից Կաթողիկոսի՝ Բարգէն Վեհափառի յիշատակին նուիրուած), «Զարթուցեալք», «Եկո'ւր, Վիշտ», «Յնձան Թարոր և Հերմոն», «Ով Յոյս», «Աստուածածնի Ծառը», «Ազօթք», «Գիրքերու Գիրքին» (վերջին չորսը՝ Արսոյ ծածկանունով):

Երբորդ չըջան մը կտրելի է նկատել 1940-1956 տարիներու կամարը զայն բաժնելով երկուքի, 1940-1946 և 1947-1956: Առաջին վեցամեակին, Խմբագրական Մարմին մը կանոնաւորաբար ծրագրեց Սիոնի բովանդակութիւնը, ջանալով զայն պահել նախորդող չըջանի կենսունակ բարձրութեան վրայ: Խմբագրական Մարմինը կը բաղկանար Եղիշէ Վրդ. Տէրաէրեանէ (Տեսուչ Ժառ՝ վարժարանի և ապա Լուսարարագետ), Սերովրէ Վրդ. Մանուկեանէ (Տեսուչ Ս. Թարգմանչաց վարժարանի) և Թորգոմ Վրդ. Մանուկեանէ (Տեսուչ Տպարանի), որոնք իրենց խորհրդական առին Բ. Օշականն ու Շահան Պէրպէրեանը՝ գաղութարարներ ժառանգաւորաց վարժարանին մէջ: Երկրորդ տասնամեակին, Խմբագրական Մարմին անդամներու հեռանալովը Ս. Երկրէն, նոր անդամներ յաջորդաբար նշանակուեցան, բայց աշխատանքը կը ծանրանար Եղիշէ Վրդ. ին (որ ի պաշտօնէն չէր կրնար հեռա-

նալ երկրէն) և օրուան Տպարանի տեսչին վրայ, որոնք հակառակ անտեսական զբուսարութիւններու և աշխատակիցներու պակասին, չընդհատեցին Սիոնի յաջորդական կամ միացեալ թիւերու հրատարակումը:

Աւելորդ չէ մատնանշել թէ 1930էն սկսեալ Սիոն քաջալիր հանդիսացաւ նորածաղի գրիչներու, մասնաւորաբար անոնց՝ որոնք անդամ էին Սրբոց Յակոբեանց Միաբանութեան իբրև ուսանող կամ ձեռնագրեալ հոգևորական, և կամ որոնք կ'ապրէին այն օրերու Պաղեստինի շրջանակին մէջ: Ժառանգաւորաց վարժարանէն շրջանաւարտ, վարդապետ ձեռնադրուած և եպիսկոպոս օծուած աշակերտներէն առանձնօթ հոգիներ քանաստեղծութիւն գրել կամ թարգմանել փորձած են: Ասոնցմէ ոմանք յայտնաբերած են ընտանի խառնուածք մը քանաստեղծական շնորհ, զոր հունտի մը պէս կրած են իրենց մէջ ու փորձած են զայն սնուցանել և իբրև չբացուած ծաղիկ արելին ու հովին հանել: Բանաստեղծական շնորհի ճառագայթներու կը հանդիպինք քերթուածներու մէջ, 1934-1946 տարիներէն, որոնք ստորագրուած են Աշտիշատ, Եղիվարդ, Շէն-Մահ, Տէրունի, Յաւակ ծածկանուններով: Վերջին տասնամակին ասոնց վրայ աւելցած են Գ. Մուշեց, Օշական Արեղայ, Զաէն Ա. Զ., Պ. Յունապ և ուրիշներ: Մեծ մահերու և հանդիսական ատիթներու ներշնչեալներու խումբ մը կարելի է համարել Աւետում, Հայկազուն Վրդ., Յովսէփ Սրկ., Նոր Արեղայ, Շաւարշ Վրդ., Պ. Հայկազն, ստորագրութիւնները:

Վանքի շրջափակէն գուրս, Երուսաղէմի և շրջակայքի մէջ բնակող թրթուռն հոգիներ ևս իրենց առաջին քայլերուն զօրավիգ գտան ընդունուելով Սիոնի էջերէն ներս: Թէև փոքրիկ թիւ մը կը ներկայացնեն աւսոնք, բայց յարատեօրէն գիտցան տաքցնել իրենց սիրտը կեանքի ցուրտին ու այրումին զխնայ: Ասոնցմէ ոմանք հատորներու մէջ իրենց քերթուածները համախմբելու արդար երանութիւնն իսկ ունեցան: Մինչ Մ. Մանուկեան, Գ. Ժնրիվիդեան, Ն. Զափատարեան, իրենց քերթուածները հատուրէն բախտին կը սպասեն, Զաէն Եկէնեան լոյս կ'ընծայէ երկու հատոր՝ Վեանքին Հեւ և Մարզը Վեր Աստուծոյ: Վահրամ

Մազեան կը հրճուեցնէ իր Յամեցող Վերադարձով. և Անել կամարներ կը կապէ երեք հատորներով — Մուր Յաւեր, Տեսիլք Գիցովի և Պարբ Յայն: Իսկ հոգևորականներէն, հատորի մէջ քերթուածներ ամփոփած ունին Եղիվարդ (Մագդաղիմէն Մեղրամով, Խորհակման Գիւերներ, Անցորդը, Ակեղղամա) և Աշտիշատ (Միսիկ Տաւիլ):

Երուսաղէմէն գուրս գտնուող քերթուածներէն Մառի Աթմաճեան, Մ. Իշխան, Արա Զովեան, Վահրամ Սօֆեան, Նաև Հայաստանի արդի գրողներէն հոյլ մը, իրենց մտքի, սրտի և հայրենասիրութեան խորհուրդները բացին Սիոնի էջերուն, այս շրջանին:

Արձակ գրականութեան մարզին մէջ, այս երրորդ շրջանին Շահան Պէրպէրեանէն աւելի Յ. Օշական իր ուսերուն առած է բեռը, իր Համապատկեր Արեւմտահայ Գրականութեան կոթողական ձեռագիր աշխատանքէն տպուածներով և շարունակելով շարքը Մոռցուած բաներու, Վեանքին հետ, Աղաչեմ զանգիտիտի, Երեմիա Զեյլայի, Սերմնացան, Վկայութիւններ, Միսէ և Միս ...:

Արձակ գրականութեան մարզին մէջ կարելի է դասել Եղիվարդի կրօնական քննալով յօդուածները, որոնք աւելի են քան պարզ քարոզներ, Նաև այն էջերը որոնք վերնագրուած են Ժամանակին հետ, Օտարականը, Նորէն կը հնչեն զանգակները, Մրէխութիւն: Իսկ Թորգոմ Արեղայ փորձած է գրական վերլուծման ճամբով թափանցել Հայ Եկեղեցւոյ ժամերգութեանց գեղեցկութեան (Խաղաղական Ժամ, Գիւերային Ժամերգութեան Աղօթները) եւ էջմիածնի խորհուրդին (Պատմութեան Զայներէն): Գրական էջ մըն է Դուրսը հով ու անձրեւ, Մ. Մ. ստորագրութեամբ:

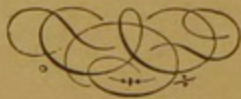
* * *

Հպանցիկ ակնարկով մը, հազիւ կարելի եղաւ հաւաստել միայն, թէ Սիոն պաշտօնաթերթը իր 'Բանասիրական և Գրական' բաժիններուն շնորհիւ յաջողած է մէկտեղել Հայ քերթողներ և գրագէտ ղեմքեր. քաջալիր հանդիսած է նոր տաղանդներու ծրարձակումին: Երուսաղէմի շրջանակէն 26 գրիչներու մեկուն և թուղթ հայթայթած է հրատարակող զանոնք իմացական կոչունքի, որոնցմէ 16ը աշակերտներ և անդամներ և

զած են Սրբոց Յակօրեանց Միաբանութեան. նպաստած է Հայ գրականութեան տարածման ու վայելման մասնաւորաբար Պաղեստինի չրջանակին մէջ, և կարելի դարձուցած է հատորումը քերթողական և գրական արդիւնքներու, որոնք թէ և հեռու են 'բացառիկ գագաթներ' նկատուելէ բայց անվարան կրնան կենալ մօտիկը Սփիւռքի ուրիշ օտաններէն յայտնուող աստղերու:

Դուրեան պատրիարքի Հովնաթան Սրինգով յարգարուած անդաստանը, զըմբարխտարար, կը մնայ լքուած: Յուսալի է որ երուսաղէմ և մանաւանդ Սրբոց Յակօրեանց մայրավանքը դառնան պարարտ հող մը, հարուստ՝ պատմական, աւանդական, աստուածաշնչական, հոգեւոր և իմացական տարրազարդութիւններով, որպէսզի արդար ակնկալութիւնը ունենանք Հայ գրականութեան մէջ կրօնական բանաստեղծութեան մշակումին: Կրօնական նիւթեր, արձակ կամ քերթողական գրականութեան որեւէ մէկ սեւին մէջ, սքանչելի ատաղձներ կրնան հայթայթել ստեղծումի: Հազիւ ուրախացնող աստիճանով մը միայն, հոգեկան և իմացական այդ մարզանքը զգալի է Սիոնի երեսնամեայ էջերէն: Սրբոց Յակօրեանց Միաբանութեան սարկաւազներուն և վարդապետներուն կը մնայ Սիոնի յիսնամեակի համար պատրաստել կոչունքի սեղան մը, զոր զարդարել կարենան համադամներով՝ մտքի, սրտի, հոգիի զաշտերէն միախառնուած, մարդկային կեանքի ուրախութեան և տրտմութեան բարձունքներէն ու խորութիւններէն քաղուած, և հետեւաբար կարօտովը յաւերժին, ներկայութեամբը մարդուն խորունկ ըզձանքներուն և սէրերուն:

ԹՈՐԳՈՄ ՎՐԴ. ՄԱՆՈՒԿԵԱՆ

ՓՈՔՐ ԲԱՅՑ ՕՐԻՆԱԿԵԼԻ ՀԱՅ ԳԱՂՈՒԹ ՄԸ

Ո՞վ կրնայ մտածել թէ Ամերիկայի հեռւոր մէկ անկիւնը Գալիֆօրնիոյ Սաքրամենթո քաղաքին մէջ կայ հազիւ 30 տնուոր Հայ գաղութ մը, որ իր ազգային և եկեղեցական կազմակերպութեամբ կրնայ օրինակ հանդիսանալ Սփիւռքի շատ մը Հայ գաղութներուն: Նոյն թիւը ունեցող Ամերիկահայ ուրիշ գաղութները՝ զուրկ եկեղեցիէ և ազգային կազմակերպութիւններէ, բռնած են ձուլման ճամբան: Սաքրամենթոյի հայոց ճիւղերով մարմին կ'առնէ Հայուն փրկարար լատեր, Հայաստանեայց Ս. Եկեղեցւոյ խոնարհ մէկ յարկը: Կը գնուի հին սրահ մը, զոր սակայն Հայուն յարստեւող ճիւղերն ու հաւատքը կը վերածեն անհաւատալիօրէն նոր ու սիրուն Եկեղեցիի մը: Բանուորները գործին. հայ ճարտարապետ մը՝ Սարգիս Շիրինեան, իր շուրջ հաւաքած գաղութին խումբ մը պատուական տարէց ազգայինները և ամերիկացիները խոստարարները. ամէն օր քիչ մը, իրենց աշխատանքին պահերէն վերջ, հետեւայ այդ սրահը կը կերպարանափոխեն Եկեղեցիի մը: Յետոյ Եկեղեցւոյ կողքին նոյն ձևով կը բարձրանայ գաղութին ի հիմանէ նոր և շատ զողտրիկ սրահը, ուր ամէն Կիրակի ու շաբթուան զրեթէ բոլոր օրերը պիտի հաւաքուին հեռաւոր այս գաղութի հայորդիները, ամէն օր բան մը աւելիով նորոգելու իրենց ժառանգութիւնէն, նախնեաց հաւատքէն ու աւանդութիւններէն, ամէն օր քիչ մը աւելիով ամրապնդելու իրենց հոգին ընդգէմ այլասերող ու ապագայնացնող օտարերկրեայ պայմաններուն:

Սրտի ճմլումով միայն կրնաս տեսնել թէ ինչպէս Սաքրամենթոյէն շատ աւելի մեծ թիւով, մինչև 5-600 անձերով Հայ գաղութներ, կը մնան անկազմակերպ, զուրկ եկեղեցական և ազգային վարչութիւններէ:

Ու տակաւին այս բոլորին վրայ տարանջատուած այս բեկորներն իսկ իրարու դէմ զինող, լարող, մեր հատուածական պայքարները, որոնց աւերիչ թաթը ապականած է, կազմակերպուած կամ անկազ-